

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Habilitační práce

Oponent

**Pracoviště oponenta,
instituce**

Mgr. Mária Bačíková, PhD.

*Family as a context for healthy and risky development in
adolescence*

prof. Mgr. Peter Halama, PhD.

Slovenská akademie věd, Centrum společenských a
psychologických věd

Posudok na habilitačnú prácu Mgr. Márie Bačíkovej Ph.D.
Family as a context for healthy and risky development in adolescence.
Brno, Faculty of Arts, Masaryk University, 2020.

Habilitačná práca Mgr. Márie Bačíkovej Ph.D. predstavuje súbor desiatich štúdií opatrených úvodným komentárom a všeobecnou diskusiou. Z formálneho hľadiska ide o štúdie publikované v impaktovaných časopisoch, ďalších časopisoch, kapitoly v monografiách a príspevky v zborníkoch. Tematicky sa zameriavajú na vybrané faktory z oblasti rodiny a rodičovského správania súvisiace s rizikovým správaním adolescentov a ich zdravím. Jednotlivé štúdie predstavujú originálne výskumné príspevky k tejto téme.

Relevantnosť témy pre daný odbor

Téma rizikového správania je v súčasnosti aktuálnou problematikou s výrazným dopadom pre oblasť fyzického a psychického zdravia ako aj pre širšiu oblasť kvality života. Zameranie habilitantky na vývinové obdobie adolescencie je vysoko relevantné najmä z dôvodu, že v tomto období dochádza prirodzene k nárastu vyhľadávania rizikových aktivít napr. v porovnaní s obdobím pubescencie alebo detstva, avšak zároveň príliš vysoká miera rizikového správania môže mať negatívny dopad na život jednotlivca. Relevantnosť témy zvyrazňuje aj fakt spomínaný vo viacerých zahraničných štúdiách, že vysoká miera rizikového správania v konkrétnej spoločnosti môže mať negatívny dopad aj na celú spoločnosť a to najmä prostredníctvom zníženia ľudského kapitálu, ktorý adolescenti v nasledujúcich rokoch prinášajú pre spoločnosť. Habilitantka sa vo svojej práci venuje rodinným súvislostiam rizikového správania, pričom oprávnenne identifikuje významnú suportívnu rolu rodičovského správania v znižovaní rizikového správania. Z týchto dôvodov hodnotím habilitačnú prácu ako vysoko relevantnú pre oblasť rizikového správania v období adolescencie.

Precíznosť, jasnosť a zreteľnosť formulácie problému

Práca nemá jeden samostatný výskumný problém, ale predstavuje sériu navzájom kompatibilných výskumných štúdií so samostatnými, ale súvisiacimi výskumnými problémami. Výskumné problémy v jednotlivých štúdiách sú formulované jasne, výskumné otázky sú stanovené adekvátne. Jednotlivé štúdie v habilitačnej práci sú primerane štruktúrované, autorka v nich argumentuje precízne a s vysokým vhľadom do problematiky. Autorka tak v jednotlivých štúdiách ako aj v komentári preukazuje, že disponuje vysokou úrovňou vedeckej kompetencie formulovať relevantné výskumné problémy a kapacitou tieto problémy riešiť.

Prínos práce a porovnanie s výskumným okolím doma a v zahraničí

Dr. Bačíková svojimi štúdiami prispela k rozvoju poznatkov v oblasti porozumenia rodinných súvislostí rizikového správania v období adolescencie tak v domácom ako aj medzinárodnom kontexte.

V slovenskom a českom výskumnom prostredí nie je rizikové správanie adolescentov neznáma téma, prevažuje však prístup zameraný na osobnostné zdroje takéhoto správania. Habilitantka obracia pozornosť na rodinné zdroje rizikového správania, pričom zdôrazňuje komplexnosť a mnohorakosť rodinného prostredia. Pozitívnym prínosom jej výskumných aktivít prezentovaných v štúdiách, ktoré tvoria habilitačnú prácu je aj systematickosť v prístupe k premenným rodinného prostredia. Práve tento aspekt považujem za významný aj z medzinárodného pohľadu. Množstvo štúdií, ktoré v medzinárodnom kontexte poukazujú na význam rodinného prostredia v adolescentom rizikovom správaní, dopĺňa habilitantka systematickým skúmaním variabilného rodinného prostredia, pričom vyprodukované výskumné štúdie dávajú spolu ucelený pohľad na spektrum rodinných vplyvov, tak ako to autorka opisuje v habilitačnej práci v schéme na s. 13. Významným prínosom v medzinárodnom kontexte je aj posun od izolovaného skúmania jednotlivých premenných rodinného prostredia k skúmaniu ich vzájomnej interakcie s inými premennými napr. na úrovni osobnosti (napr. štúdia 3).

Adekvátnosť zvolenej metódy

Habilitačná práca má charakter súboru publikovaných štúdií, z toho dôvodu nemá jednu špecifickú metódu, ale v jednotlivých štúdiách sú použité viaceré metódy vzhľadom na stanovené ciele. Štúdie však charakterizuje dôraz na sebavýpovedňové metódy použité v štandardných dotazníkových batériách. Pozitívnu stránkou je zber dát na väčších súboroch (v kontexte psychológie), čo dáva analýzam a výsledkom značnú robustnosť. Takisto pozitívne hodnotím zahrnutie longitudinálneho dizajnu, ktorý dáva vo všeobecnosti vyššiu legitimitu kauzálnym interpretáciám. Výber konkrétnych dotazníkov je primeraný, v oblasti opisu psychometrických vlastností sa však autorka sústreďuje skôr na technické záležitosti ako je vnútorná konzistencia, menej rieši validitu ňou vybraných metód, hoci tá je pre adekvátnosť záverov veľmi dôležitá. Výber štatistických postupov je tiež primeraný, pozitívne hodnotím reflektovanie novších trendov v štatistickej analýze ako je napr. doplnenie konfidenčných intervalov ku klasickému testovaniu signifikancie.

Naplnenie formálnych požiadaviek

Predkladaná habilitačná práca je po formálnej stránke napísaná adekvátne, čomu samozrejme napomáha aj to, že viaceré štúdie, ktoré sú jej súčasťou boli už predtým publikované v renomovaných časopisoch. Formálne kritériá spĺňa aj sprievodný komentár. Habilitačná práca má vysokú jazykovú úroveň a uvádza literatúru v súlade s citačnými normami. Jedinou mojou formálnou výtkou je, že habilitačná práca neobsahuje ucelený zoznam štúdií s názvami a zdrojovými údajmi, v obsahu sa k jednotlivým štúdiám referuje ako Study 1 až Study 10, čo do istej miery sťažuje orientáciu v habilitačnej práci.

Ďalšie komentáre a otázky

V štúdiách som nepostrehol hlbšiu reflexiu výhod a nevýhod sebavýpovedňových metód v takomto type výskumu. Z viacerých výskumných štúdií vieme, že percepcia rodičov a rodičovského správania

samotnými adolescentmi nemusí byť stabilná, ale sa mení nielen v závislosti od samotných rodičov, ale aj od vnútorných procesov adolescentov. Dá sa predpokladať nejaké skreslenie v seba-hodnotení svojho rizikového správania prípadne rodičovského správania u samotných adolescentov? Ak áno, v akom smere? Môže to následne ovplyvniť aj výsledky štúdií?

Viacere štúdie v habilitačnej práci spája premenná rodičovská kontrola. Ako habilitantka píše, koncept rodičovskej kontroly nie je v predchádzajúcich štúdiách jednoznačne spájaný s pozitívnymi alebo negatívnymi dôsledkami na zdravie a rizikové správanie. Nie je preto úplne jasné, aká intenzita či forma rodičovskej kontroly môže byť pre adolescenta prínosná a aké už môže spôsobovať narušenie pocitu autonómie či kompetentnosti. Autorka sa s touto otázkou vyrovnáva v jednotlivých štúdiách rôzne, napr. v štúdiu 8 cez klusterovú analýzu, ktorá identifikuje typy s rôznym efektom rodičovskej kontroly v závislosti od pridružených premenných, v štúdiu 9 cez typy rodičovskej kontroly (monitoring, psychologická kontrola, trestanie). Oba prístupy považujem za legitímne, avšak tu chcem poukázať na možný efekt charakteristík subjektu takejto kontroly, teda samotného adolescenta. Môžu efekt kontroly (pozitívny aj negatívny) ovplyvňovať osobnostné charakteristiky samotného adolescenta? Pozná autorka nejaké výskumy na danú tému?

V súvislosti s rodičovskou kontrolou sa tiež dá uvažovať o kultúrnych aspektoch tejto problematiky. Dá sa uvažovať o tom, že kultúrne normy uplatňované na makro aj mikro úrovni môžu do značnej miery ovplyvňovať realizáciu rodičovskej kontroly ako aj jej percepciu. Do akej miery je potrebné výskum so slovenskými respondentmi zasadiť do sociálneho kontextu a reflektovať ako sú uvedené výsledky dotknuté a stvárané kultúrnymi vzorcami našej spoločnosti? Môže napr. kultúrna norma vyššej akceptácie rodičovskej kontroly príp. trestania samotného ovplyvňovať ich efekt na rizikové správanie?

Záver

Habilitačnú prácu Mgr. Márie Bačíkovej, PhD. hodnotím pozitívne. Autorka v nej preukazuje svoje vedecké kompetencie a významný prínos k vedeckému poznaniu v lokálnom aj medzinárodnom kontexte. Habilitačná práca spĺňa požiadavky štandardne kladené na habilitačné práce v odbore psychológia a na jej základe navrhujem habilitantke udeliť vedeckopedagogickú hodnosť docent.

V Bratislave 23.1. 2020

Prof. Peter Halama, PhD.